

Надія Шевченко,

кандидат юридичних наук,
завідувач навчально-методичною лабораторією
Відокремленого структурного підрозділу
«Київський фаховий коледж
комп'ютерних технологій та економіки
Національного авіаційного університету»
ORCID: 0000-0001-8131-5757

Валерія Бондар,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного
права та адміністративного процесу
Львівського державного
університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-3988-1568

<https://doi.org/10.32782/2306-9082/2022-48-12>

УДК 351.74

Підстави порушення основних прав людини у воєнний час

Але все таки певні обмеження законодавець дає, а саме: в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції [1].

У зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» [2]., затвердженим Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-ІХ,

в Україні введено воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб, вже декілька разів його подовжували відповідним законодавчим актом, адже перемога ще не настала.

Об'єктом нашого дослідження є нормативно-правова база України в період дії воєнного стану, яка пов'язана із дотриманням та захистом прав людини. Формування основних знань та понять щодо захисту прав людини та їх захисту.

Мета та задачі дослідження полягає у визначенні основних критеріїв для захисту прав людини та їх регулювання вітчизняним законодавством і

міжнародними угодами, які ратифіковані Верховною Радою України.

Вітчизняне законодавство у сфері захисту прав людини під час дії правового режиму воєнного стану має ґрунтовний науковий базис – зокрема, тематиці правового режиму воєнного стану присвятили свої праці Шкітов О. Ф., Кузніченко С. О., Сергєєва Н. С., Демидова Л. М., Свєрдліченко В. П., Магда С. О., Фігель Ю. О., Процюк О. П., Ковалів М. В. та інші.

Даний рукопис створювався для висвітлення основної тематики та критеріїв обмеження прав людини під час дії воєнного стану на території нашої країни. Звичайно напад на нашу країну країною – агресором не залишив інших альтернатив, як введення цього правового режиму на всій території України. Тому методом дослідження був використаний більше описовий метод, для опису актуальності цього питання і визначення проблематики.

В статті 3 Указу сказано, що у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, тобто на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися певні конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30–34, 38, 39, 41–44, 53 Конституції України [1], а також вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, які потрібні для ефективного забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [3].

Зміст правового режиму воєнного стану, порядок його введення та скасування, правові засади діяльності органів державної влади, військового командування, військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій в

умовах воєнного стану, гарантії прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб визначаються нормами Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

Під час воєнного стану військовому командуванню та військовим адміністраціям надається законодавцем право здійснювати і запроваджувати певні заходи правового режиму воєнного стану. В цьому випадку військове командування наділене правом, згідно закону, видавати обов'язкові до виконання нормативно-правові акти, а саме: накази і директиви з питань забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку, здійснення заходів правового режиму воєнного стану.

Проте, давайте зупинимось, які ж саме обмеження можуть бути запроваджені в умовах воєнного стану до фізичних осіб.

Щодо фізичних осіб можуть запроваджувати трудову повинність для окремих категорій працездатних осіб, які не залучені до роботи у сфері забезпечення життєдіяльності населення, оборонній сфері і не заброньовані за підприємствами, установами та організаціями.

Такий порядок запровадження трудової повинності регламентовано «Порядком залучення працездатних осіб в умовах воєнного стану до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану», затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 13.07.2011 № 753 [4].

У вище зазначеному правовому акті більш детально роз'яснено такі питання, як щодо кого саме може бути застосовано трудову повинність в умовах воєнного стану.

А отже, до суспільно корисних робіт можуть бути залучені виключно працездатні особи віком від 16 років, які не мають обмежень за станом здоров'я до роботи в умовах воєнного стану, а саме:

- безробітні та інші незайняті особи;

- працівники функціонуючих в умовах воєнного стану підприємств (за погодженням з їх керівниками), – у порядку переведення;

- особи, зайняті в особистому селянському господарстві;

- студенти вищих, учні та слухачі професійно-технічних навчальних закладів;

- особи, які забезпечують себе роботою самостійно.

До суспільно корисних робіт забороняється залучати малолітніх дітей, дітей віком від чотирнадцяти до п'ятнадцяти років, жінок, які мають дітей віком до трьох років, а також вагітних жінок у разі, коли виконання таких робіт може негативно вплинути на стан їх здоров'я.

Під час воєнного стану запроваджується комендантська година, звичайно в мирний час це було б обмеження вільного пересування та порушення наших прав. Але ми всі розуміємо, що ці заходи вкрай необхідні у теперішньому стані нашої країни.

На багатьох дорогах можна зустріти блокпости, які з'явилися саме після впровадження воєнного стану, адже особливий режим в'їзду і виїзду, допомагає контролювати правопорядок та запобігати порушенню законодавства воєнного стану. Хоча звичайно це не може не порушувати та обмежувати свободу пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також рух транспортних засобів.

Всі громадяни країни та її жителі мають бути готовими до перевірки документів особи, а в разі потреби і до перевірки та огляду, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян, за винятком обмежень, встановлених Конституцією України.

Порядок перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів,

службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 23.12.2021 № 1456 [5].

Для запобігання порушень громадського порядку та інших норм законодавства було встановлено заборону або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан. Також органи місцевого самоврядування видавали відповідні розпорядження щодо заборони торгівлі алкогольними напоями та речовинами, виробленими на спиртовій основі, а також зброєю, сильнодіючими хімічними і отруйними речовинами.

В окремих випадках може бути встановлено та запроваджено, у разі необхідності, нормоване забезпечення населення основними продовольчими і непродовольчими товарами.

Необхідним та незвичним для мирного часу, проте обов'язковим в теперішній час є встановлення для фізичних і юридичних осіб військово-квартирну повинність з розквартирування військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу правоохоронних органів, особового складу служби цивільного захисту, евакуйованого населення та розміщення військових частин, підрозділів і установ.

Військові адміністрації разом з органами місцевого самоврядування в разі необхідності мають право проводити евакуацію населення, якщо виникає загроза його життю або здоров'ю, а також матеріальних і культурних цінностей, якщо виникає загроза їх пошкодження або знищення, згідно з переліком, що затверджується Кабінетом Міністрів України.

Під час впровадження військового стану було впроваджено певну кількість обмежень і для юридичних осіб.

Наприклад, використовувати потужності та трудові ресурс підприємств, установ і організацій усіх форм

власності для потреб оборони, змінювати режим їхньої роботи, проводити інші зміни виробничої діяльності, а також умов праці відповідно до законодавства про працю.

Видавати накази (розпорядження) про відсторонення від роботи керівників підприємств, установ та організацій без збереження заробітної плати за неналежне виконання ними обов'язків, визначених цим Законом, та накази (розпорядження) про призначення виконувачів обов'язків керівників зазначених підприємств, установ і організацій на час дії правового режиму воєнного стану.

Якщо юридична особа на чолі з її керівником порушує вимоги або невиконує заходи правового режиму воєнного стану, то держава в особі військової адміністрації має право вилучати у підприємств, установ і організацій усіх форм власності, окремих громадян електронне комунікаційне обладнання, телевізійну, відео- і аудіоапаратуру, комп'ютери, а також у разі потреби інші технічні засоби зв'язку.

Військова адміністрація та держава має право примусово відчужувати майно, в тому числі те, що перебуває у приватній або комунальній власності, вилучати майно державних підприємств, державних господарських об'єднань для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану в установленому законом порядку та видавати про це відповідні документи встановленого зразка. Водночас, якщо попередньо не було відшкодовано вартість такого майна, надалі має бути здійснено повне відшкодування його вартості в порядку, визначеному законом [6].

Якщо після скасування правового режиму воєнного стану майно, що було примусово відчужене, зберіглося, колишній власник або уповноважена ним особа має право вимагати повернення такого майна у судовому порядку.

Також, колишній власник примусово відчуженого майна, може вимагати надання йому взамін іншого майна, якщо це можливо.

Під час дії правового режиму воєнного стану уповноважені органи мають право забороняти проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів, а також та право регулювати роботу постачальників електронних комунікаційних мереж та/або послуг, поліграфічних підприємств, видавництва, телерадіоорганізацій, телерадіоцентрів та інших підприємств, установ, організацій і закладів культури та засобів масової інформації та забороняти передачу інформації через комп'ютерні мережі [7].

У місцевостях, де ведуться бойові дії, запровадження та здійснення таких заходів правового режиму воєнного стану покладається безпосередньо на військово командування та військовій адміністрації.

Зазначені обмеження можуть відбуватися виключено в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану.

Отже, хоч і йде війна, Україна разом з своїми воїнами впевненими кроками наближає нашу перемогу, право на освіту, гарантоване Головним Законом нашої держави, не може відібрати ніхто. Навіть у військовому стані всі учасники освітнього процесу різних ланок продовжують роботу на своєму професійному фронті, для забезпечення освіти підростаючому поколінню. Адже саме йому відбудувати нашу країну після перемоги. І навіть початок війни в 2014 році та початок повномасштабного вторгнення в 2022 році не повинно обмежувати права громадян України на отримання освіти, а тим більш ці права повинні реалізовувати діти нашої країни. Адже їм потрібно в

майбутньому сприяти зміцненню та більшому зростанню їх Батьківщини. Адже встановлення режиму воєнного стану як реакції держави військовою агресією з боку країни – агресора не може мати сприятливі фактори для

країни в цілому, але головна мета не в цьому. Але ж головна мета не позитивні фактори, а захист країни, населення та збереження територій, визначених конституцією та міжнародним правом.

Список використаних джерел

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>
3. Про правовий режим військового стану : Закону України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
4. Порядок залучення працездатних осіб в умовах воєнного стану до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану : затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 13.07.2011 № 753. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/753-2011-%D0%BF#Text>
5. Порядок перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану : затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23.12.2021 № 1456 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1456-2021-%D0%BF#Text>
6. Фігель Ю.О. Обмеження прав людини в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія «Юридична»*. 2015. Вип. 2. С. 222–230. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvlkau_2015_2_24.
7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

Шевченко Н. Л., Бондар В. В. Підстави порушення основних прав людини у воєнний час

Ми живемо в сучасному світі де не можна уявити себе без певних прав та з обмеженням свобод. Ми народились вільними, вільними звикли бути та вільними і хочемо зостатись. Сучасні умови диктують нам різні умови для прояву своєї свободи та своїх прав. Але не можемо не погодитись що із початком повномасштабної війни 24 лютого 2022 року певні права наші довелось притіснити уряду країни. А от чи впливає це на суспільство, треба розібратись. В Конституції України, яка є головним законом нашої держави, сказано, що всі люди є вільні та рівні у своїх правах, своїй гідності. Що всі наші права і свободи є непорушними і невідчужуваними. Звичайно навіть в умовах воєнного стану повністю відмінити або скасувати певні права і свободи людини і громадянина не можливо. Адже для цього необхідно внести зміни до Конституції України, а це заборонено згідно ч.1 ст. 19 Закону України «Про правовий режим військового стану» – «Гарантії законності в умовах воєнного стану». Проте під час сучасного правового стану в Україні можуть бути обмежені такі права гарантовані Основним законом, а саме: права на рівність та повагу до гідності особи; право на особисту недоторканість; право на укладання шлюбу; право на громадянство; право на справедливий суд, юридичну допомогу та захист; право на житло. Проте, ніхто і ніякий правовий стан (тимчасовий чи постійний) не може обмежити найголовніше наше право – право людини на життя. Це право захищене не тільки Конституцією України, а і міжнародними правовими документами, ратифіковані Верховною Радою України. Сьогодні наша країна бореться за те, щоб це право ніхто не міг у нас відібрати, спалювати, знехтувати. Адже сьогодні українець не

перелякана людина, а мужній воїн. За його спиною безпека не тільки нашої країни, а і безпека всього демократичного світу. Саме це є пріоритетом для всього нашого народу та керівництва країни.

Ключові слова: права людини, законодавство України, війна в Україні.

Shevchenko N., Bondar V. Grounds for violation of fundamental human rights in wartime

We live in a modern world where it is impossible to imagine ourselves without certain rights and limited freedoms. We were born free, we are used to being free and we want to remain free. Modern conditions dictate different conditions for us to exercise our freedom and our rights. But we cannot but agree that with the beginning of a full-scale war on February 24, 2022, certain of our rights had to be suppressed by the country's government. But whether this affects society, we need to figure it out. The Constitution of Ukraine, which is the main law of our state, states that all people are free and equal in their rights and dignity. That all our rights and freedoms are inviolable and inalienable. After all, for this, it is necessary to make changes to the Constitution of Ukraine, and this is prohibited according to Part 1 of Art. 19 of the Law of Ukraine "On the Legal Regime of Martial Law" – "Guarantees of legality under martial law". However, under the current legal situation in Ukraine, such rights guaranteed by the Basic Law may be limited, namely: the right to equality and respect for the dignity of the person; the right to personal integrity; the right to marry; the right to citizenship; the right to a fair trial, legal aid and protection; the right to housing. However, under the current legal situation in Ukraine, such rights guaranteed by the Basic Law may be limited, namely: the right to equality and respect for the dignity of the person; the right to personal integrity; the right to marry; the right to citizenship; the right to a fair trial, legal aid and protection; the right to housing. However, no one and no legal status (temporary or permanent) can limit our most important right – the human right to life. This right is protected not only by the Constitution of Ukraine, but also by international legal documents ratified by the Verkhovna Rada of Ukraine. Today, our country is fighting so that no one can take this right away from us, slander, neglect it. After all, today a Ukrainian is not a frightened person, but a courageous warrior. Behind him is the security of not only our country, but also the security of the entire democratic world. This is the priority for all our people and the leadership of the country.

Key words: human rights, legislation of Ukraine, war in Ukraine.